

ΔΙΑΛΕΚΤΟΛΟΓΙΑ

ΕΝΟΤΗΤΑ 4: ΔΙΑΛΕΚΤΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ, ΓΛΩΣΣΟΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

Δρ. Βασιλική Ζαχαροπούλου
v_zacharopoulou@ac.upatras.gr
(Χειμερινό εξάμηνο 2025-26)

ΙΣΤΟΡΙΑ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ – ΑΡΧΑΙΕΣ ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΔΙΑΛΕΚΤΟΙ

Διαλεκτικές ομάδες:

- Ιωνική-Αττική
- Αρκαδο-Κυπριακή
- Αιολική (Ο Ανδριώτης (1995) ενοποιεί τις πρώτες δύο (Αρκαδο Κυπριακή και Αιολική) με τον όρο **κεντρική** και αναγνωρίζει 3 διαλεκτικές ομάδες.)
- Δυτική (Δωρική της Πελοποννήσου, της Ηπείρου και της Δυτικής Στερεάς). (Α. Φ. Χριστίδης 2001: 285)

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ – ΑΡΧΑΙΕΣ ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΔΙΑΛΕΚΤΟΙ

- **Οι διάλεκτοι μεταφυτεύονται στις αποικίες:** Ιωνική στον Πόντο, η Αρκαδοκυπριακή στην Κύπρο, η Δωρική (Δυτική) στο Βυζάντιο, την Κυρηναϊκή, την Κρήτη, τη Σικελία και την Ν. Ιταλία και αργότερα η Αττική μέσω των Μακεδόνων ως κοινή στην Αίγυπτο και την Ασία.
- **Μαρτυρίες από συγγραφείς:**

Ο Θουκυδίδης, μιλώντας για την **Ήμερα** της Σικελίας (μια αρχαία ελληνική αποικία), περιγράφει ότι η **διάλεκτος** που μιλούσαν οι κάτοικοί της **ήταν ανάμειξη** δύο ελληνικών διαλέκτων: της **Χαλκιδικής (Ιωνικής/Αιολικής)**, και της **Δωρικής**.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ – ΑΡΧΑΙΕΣ ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΔΙΑΛΕΚΤΟΙ

- **Δύσκολη η χρονολόγηση της αφετηρίας:**
- **α. Άλλο πράγμα η αφετηρία και η χρονολόγηση των αρχαϊσμών μιας διαλέκτου και άλλο η διαμόρφωση της φυσιογνωμίας της.**
- **β. Η άποψη των Heisenberg, Meillet, Thumb και άλλων στηρίζεται κυρίως στη χρονολόγηση της γραπτής μαρτυρίας των διαλεκτικών νεωτερισμών.**
- **γ. Δεν απαντούν διαλεκτικά φαινόμενα στα κείμενα της α' χιλιετίας, καθώς η γραφόμενη ελληνική γλώσσα της περιόδου αυτής είναι μια λόγια γλώσσα, παγιωμένη, που ακολουθεί πιστά τα διδάγματα των Αττικιστών. Στο «περιθώριο» της λόγιας γλώσσας υπήρχε η ομιλούμενη γλώσσα του απλού λαού, οι χρήστες της οποίας ή δεν ήξεραν να γράφουν ή δεν την έκριναν άξια να γράφεται.**
- **Επομένως:** Η σχηματική παρουσίαση της ιστορίας της Ελληνικής ακυρώνει – με κάποιες εξαιρέσεις (π.χ. Τσακωνικά) - την πιθανότητα ύπαρξης συνέχειας ανάμεσα στις αρχαιοελληνικές και τις νεοελληνικές διαλέκτους.

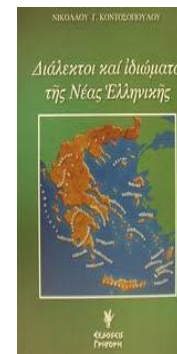
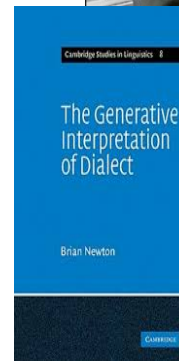
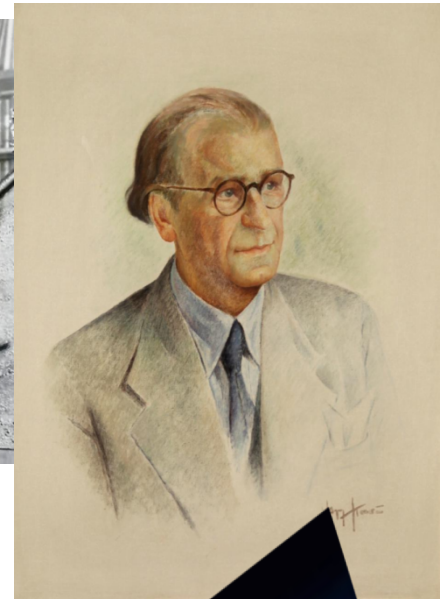
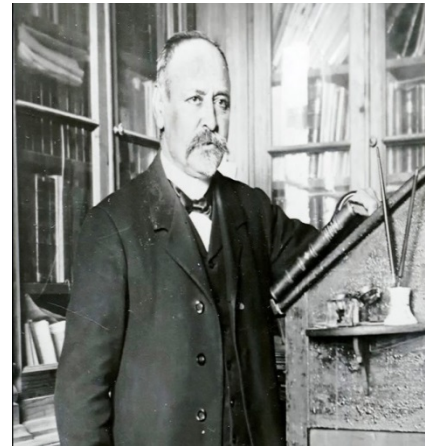
ΙΣΤΟΡΙΑ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ – ΑΡΧΑΙΕΣ ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΔΙΑΛΕΚΤΟΙ

- **Όμως: Υπάρχουν κατάλοιπα αρχαιοελληνικών διαλέκτων**
- Διαπιστώνεται συχνά ότι εκτός από τα χαρακτηριστικά της Κοινής στις νεοελληνικές διαλέκτους, επιβιώνουν και χαρακτηριστικά των αρχαιοελληνικών διαλέκτων (ιωνικά, δωρικά, αιολικά).
- Οι δωρισμοί που επιβιώνουν ως σήμερα έχουν οδηγήσει τους ερευνητές στην δημιουργία του όρου **‘δωρική διαλεκτική ζώνη της Ελληνικής’** που περιλαμβάνει την Κρήτη, την Πελοπόννησο, τα Δωδεκάνησα και εν μέρει την Κύπρο, την Ήπειρο, τα Επτάνησα και την Κάτω Ιταλία.

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΔΙΑΛΕΚΤΟΙ

- Γ. Χατζιδάκις (1892)
βόρεια & νότια ιδιώματα
- Μ. Τριανταφυλλίδης (1938)
- B. Newton (1972)
- Ν. Κοντοσόπουλο (1994)
- P. Trudgill (2003)

ΔΙΑΚΡΙΣΗ ΧΑΤΖΙΔΑΚΙ (1892)

- Βόρεια ιδιώματα →

τα άτονα /o/ και /e/ τρέπονται σε /u/ και /i/

π.χ.
(φεγγάρι): figar
(χωράφι): xuraf

τα άτονα /i/ και /u/ κατά κανόνα
αποβάλλονται

π.χ. (χέρι): **çer**

- Νότια ιδιώματα →

τα φωνήεντα μένουν ανέπαφα

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΔΙΑΛΕΚΤΟΙ

- Σύμφωνα με τον Trudgill (2003), η ταξινόμηση των διαλέκτων, με βάση τη διαθέσιμη γνώση γύρω από τη γεωγραφική κατανομή τους όπως αυτές εμφανίζονταν μεταξύ του 1820 και του 1920 (όταν βρίσκονταν στην πλήρη τους ανάπτυξη, πριν από τις μετακινήσεις των πληθυσμών) βασίζονται στα ακόλουθα κριτήρια:
 - 1. Αποβολή των υψηλών φωνηέντων
 - 2. ύψιλον > /u/
 - 3. Ουράνωση των υπερωικών
 - 4. Τσιτακισμός
 - 5. Διπλά σύμφωνα
 - 6. Διατήρηση του τελικού /n/

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΔΙΑΛΕΚΤΟΙ – TRUDGILL (1820-1920)

Διαλεκτική διαφοροποίηση του ελλαδικού χώρου

Τα χαρακτηριστικά αυτά μας επιτρέπουν να χωρίσουμε τον ενιαίο διαλεκτόφωνο ελληνικό χώρο, κατά την περίοδο μέχρι τις αρχές του 20ού αιώνα, σε 14 περιοχές, ως εξής:

- 1. **Κεντρική**
- 2. **Βόρεια** βόρεια
ηπειρωτική χώρα
 - 2. **α. Σάμος**
- 3. **Μάνη**
- 4. **Τσακωνική**
- 5. **Παλιά αθηναϊκή**
- 6. **Κύμη**
- 7. **Νότια**
- 8. **Νοτιοανατολική**
- 9. **Ανατολική**
- 10. **Σμύρνη**
- 11. **Κεντρικές Κυκλάδες**
- 12. **Δυτικές Κυκλάδες**
- 13. **Μύκονος**
- 14. **Βόρειες Κυκλάδες**

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΔΙΑΛΕΚΤΟΙ & ΤΑΞΙΝΟΜΗΣΗ

- Α. Διάλεκτοι που μιλιούνται εντός ή εκτός Ελλάδας
- Β. Χρόνος ενσωμάτωσης της διαλεκτικής περιοχής στο ελληνικό κράτος
- Γ. Μέγεθος διαλεκτόφωνου πληθυσμού
- Δ. Απόκλιση της διαλέκτου από την κοινή

ΝΕΟΛΛΗΝΙΚΕΣ ΔΙΑΛΕΚΤΟΙ & ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΥΠΟΧΩΡΗΣΗ

- κινητικότητα των πληθυσμών
- αστικοποίηση και η αλλαγή των παραδοσιακών συνθηκών ζωής και εργασίας
(μετασχηματισμός της ελληνικής κοινωνίας και κυρίως της υπαίθρου από αγροτοκτηνοτροφικής σε (ημι)αστικής και εργατοϋπαλληλικής)
- εκπαίδευση (μέσο και στόχος διδασκαλίας → καθαρεύουσα, κοινή νεοελληνική)
- διάδοση των ΜΜΕ και η χρήση της κοινής νεοελληνικής
- η αρνητική στάση του οικογενειακού περιβάλλοντος κατά των διαλέκτων (στιγματισμός)

ΔΙΑΛΕΚΤΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

Γλωσσογεωγραφία

ΑΠΑΡΧΕΣ

- Οι **γεωγραφικές γλωσσικές διαφοροποιήσεις** αποτελούσαν αντικείμενο συζήτησης από την αρχαιότητα.
- Στην **Παλαιά Διαθήκη**, για παράδειγμα, καταγράφεται το εξής γεγονός:
 - Στις όχθες του Ιορδάνη ποταμού πολεμούσαν οι **Γιλεαδίτες** με τους **Εφραιμίτες**. Όταν οι Γιλεαδίτες αιχμαλώτιζαν κάποιον, τον ρωτούσαν αν είναι Εφραιμίτης. Αν απαντούσε αρνητικά, του ζητούσαν να πει τη λέξη *στάχυ*, που στη γλώσσα τους προφερόταν *shibboleth*-Σχίββωλεθ. Αν εκείνος έλεγε *shibboleth*- Σίββωλεθ, τον σκότωναν.

ΑΠΑΡΧΕΣ

- **γλωσσική διαφοροποίηση** αντικείμενο συζήτησης από την αρχαιότητα

π.χ. Παλαιά Διαθήκη,
Ιορδάνης Ποταμός

Γιλεαδίτες

σχίββωλεθ

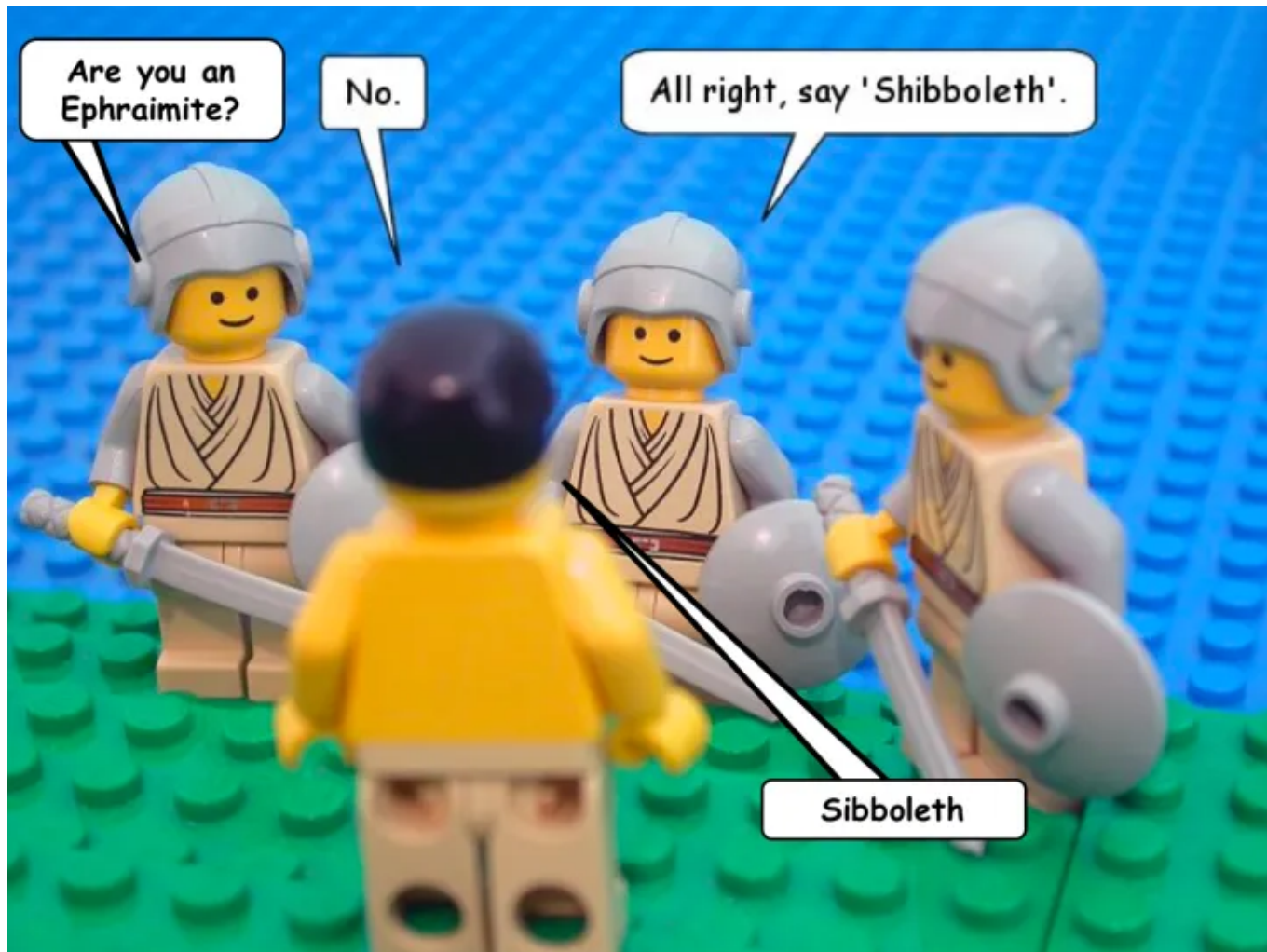
Εφραιμίτες

σίββωλεθ

*Κριταί 12,6: ...έλεγε Σίββωλεθ, διότι δεν ηδύνατο να προφέρει ούτω.
Τότε επίανον αυτόν και εφόνευσον αυτόν*

ΑΠΑΡΧΕΣ

ΑΠΑΡΧΕΣ

- Μέχρι το β' μισό του 19ου αι. οι διαλεκτικές παρατηρήσεις ήταν διαισθητικές και μη συστηματικές.
- Για παράδειγμα, το 1284 ο Γάλλος ποιητής **Bernant d' Auriac** εισάγει τους όρους ***langue d'oïl*** και ***langue d' oc*** για να προσδιορίσει τη διαλεκτική διαφορά μεταξύ βορρά (*oïl*, σήμερα *oui*) και νότου (*oc*) για την λέξη «ναι».
- Οι όροι του **d' Auriac** χρησιμοποιούνται μέχρι και σήμερα για να χαρακτηρίσουν τον διαλεκτικό διαχωρισμό που εξακολουθεί να υφίσταται.

ΑΠΑΡΧΕΣ

ως το β' μισό του 19ου αι. **διαισθητικές, μη συστηματικές παρατηρήσεις**

- 1284 ο Γάλλος ποιητής **Bernant d' Auriac**

langue d'oïl vs langue d'oc

ΑΠΑΡΧΕΣ

ΑΠΑΡΧΕΣ

- 1387, ο John de Trevisa → κάτοικοι της μέσης Αγγλίας κατανοούν καλύτερα τους κατοίκους της Βόρειας και Νότιας Αγγλίας απ' όσο κατανοούν οι βόρειοι και οι νότιοι ο ένας τον άλλο.

ΔΙΑΛΕΚΤΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

καθοριστικό βήμα:
β' μισό του 19^{ου} αι.

πρώτες απόπειρες συστηματοποίησης

ΔΙΑΛΕΚΤΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

■ Νεογραμματικοί:

- χάρη στην μελέτη των κλασικών γλωσσών είχαν οδηγηθεί σε σημαντικές ανακαλύψεις πάνω στη σχέση ανάμεσα σε πολλές σύγχρονες και κλασικές γλώσσες
- είχαν αρχίσει να αναζητούν γενικές αρχές που διέπουν την γλωσσική αλλαγή
- Υποστήριζαν:

Οι φωνολογικές αλλαγές δεν έχουν εξαιρέσεις

ΔΙΑΛΕΚΤΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

- **Νεογραμματικοί**

Οι φωνολογικές αλλαγές δεν έχουν εξαιρέσεις

- Τα πρώτα ευρήματα των διαλεκτολόγων ανέδειξαν μια ασύλληπτη ποικιλότητα, πράγμα που έδειχνε να αντικρούει τον ισχυρισμό για απουσία εξαιρέσεων στις φωνολογικές αλλαγές.

ΔΙΑΛΕΚΤΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

- Διαλεκτικοί γεωγράφοι

αδιανόητη ετερογένεια δεδομένων

καχυποψία σχεδόν σε κάθε μορφή
γλωσσολογικής θεωρίας

- Ως αποτέλεσμα, οι διαλεκτικοί γεωγράφοι αντιμετώπιζαν με καχυποψία κάθε μορφή γλωσσολογικής θεωρίας και για αρκετό διάστημα δεν ενδιαφέρθηκαν για γενικά γλωσσολογικά θέματα. **Κατά τις τελευταίες δεκαετίες του 20ού αι. ωστόσο, σημειώθηκε μια αμοιβαία προσέγγιση.**

ΔΙΑΛΕΚΤΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

- Αφορά ένα σύνολο **μεθόδων** για τη συστηματική συλλογή δεδομένων που εμφανίζουν **διαλεκτικές διαφορές**
- απώτερος σκοπός η **καταγραφή των γλωσσικών τύπων σε ειδικούς χάρτες**

GEORG WENKER (1852-1911)

- Το πρώτο έργο καταγραφής διαλεκτικών δεδομένων που μπορεί να ενταχτεί στη διαλεκτική γεωγραφία ξεκινά στη Γερμανία από τον Georg Wenker.
- Ο Wenker αποστέλλει μια **λίστα προτάσεων** στην επίσημη γερμανική **σε διευθυντές σχολείων** από τη **Βόρεια Γερμανία** για **μεταγραφή στην τοπική διάλεκτο (1876)**
- Ο κατάλογος περιελάμβανε **40** σύνθετες κυρίως **προτάσεις**, π.χ. «Τον χειμώνα τα ξερά φύλλα στροβιλίζονται στον αέρα»
- Μεταξύ 1877-1887 στέλνει τον κατάλογο σε όλη τη χώρα
- Από τα 50.000 περίπου ερωτηματολόγια που έστειλε, παραλαμβάνει συμπληρωμένα περίπου 45.000.

GEORG WENKER (1852-1911)

- Ο μεγάλος όγκος του υλικού που συγκεντρώθηκε ήταν ανασταλτικός
- γι' αυτό εντέλει η ανάλυσή του περιορίστηκε σε ορισμένους τύπους λέξεων στη βόρεια και κεντρική Γερμανία.
- Το 1881 ο Wenker συντάσσει χειρόγραφα δύο ομάδες χαρτών τις οποίες δένει σε τόμο με τίτλο *Sprachatlas des Deutschen Reichs* (1881)
- Το 1926 εκδόθηκε ο πρώτος τόμος του *Deutscher Sprachatlas*,
- το υλικό ωστόσο αποδείχθηκε κατώτερο των προσδοκιών καθώς οι τοπικοί λεξικοί τύποι που είχαν συγκεντρωθεί ήταν ελάχιστοι.

GEORG WENKER (1852-1911)

- πλούτος υλικού → εμπόδιο
- περιορισμός ανάλυσης **στους τοπικούς τύπους ορισμένων λέξεων** σε συγκεκριμένη περιοχή βόρειας & κεντρικής Γερμανίας
- πρόβλημα χαρτογράφησης των πολύπλοκων τοπικών τύπων , δύο ομάδες χαρτών → ένα χαρακτηριστικό, πρώτοι δημοσιευμένοι **γλωσσικοί άτλαντες 1881**
- 4 δεκαετίες έρευνας, εντέλει έλαχιστος αριθμός τοπικών λεξικών τύπων

ΔΙΑΛΕΚΤΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

παρά τα όποια προβλήματα
ξεκίνημα & επέκταση του
κλάδου

ΕΡΕΥΝΗΤΕΣ ΠΕΔΙΟΥ

- Το **ταχυδρομικό ερωτηματολόγιο** αντικαθίσταται από **ερευνητές πεδίου**, οι οποίοι αναλαμβάνουν να καταγράψουν το διαλεκτικό υλικό μέσω **επιτόπιων συνεντεύξεων**.
- Οι ερευνητές πεδίου εκπαιδεύονται **σε ένα σύστημα φωνητικής μεταγραφής**.

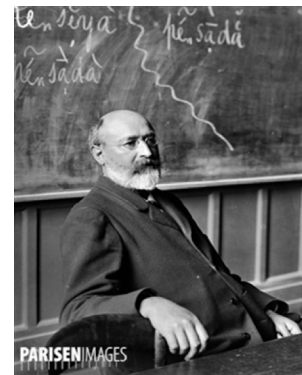

ΕΡΕΥΝΗΤΕΣ ΠΕΔΙΟΥ

- Το ταχυδρομικό ερωτηματολόγιο δεν εγκαταλείπεται τελείως. Σε ορισμένες έρευνες, συνοδεύει επικουρικά τις συνεντεύξεις π.χ. Καταγραφή Σκοτσέζικων Διαλέκτων (1952) στην πρώτη φάση, περιφερειακές έρευνες καταγραφής αμερικανικών διαλέκτων και Καναδά.
- Ενίοτε δηλαδή χρησιμοποιείται **συνδυασμός** μεθόδων ερωτηματολογίου και επιτόπιας έρευνας

JULES GILLIÉRON (1854-1926)

- Επόμενη σημαντική έρευνα διαλεκτικής γεωγραφίας ξεκινά το 1896 στη Γαλλία υπό την επίβλεψη του Ελβετού **Jules Gilliéron**.
- Ο **Gilliéron** είχε ως στόχο τη βελτίωση των μεθόδων του Wenker.
- Συνέταξε ένα **ερωτηματολόγιο**, στο οποίο απομόνωσε συγκεκριμένα λεξικά στοιχεία, δημιουργώντας έναν **→ πυρήνα 1.500 λέξεων** (τροποποιήσεις), 1896
- στόχος του η **διάσωση των διαλέκτων/ιδιωμάτων**, η ύπαρξη υλικού από όλες τις διαλέκτους, επιστημονική καταγραφή

EDMOND EDMONT

- Ως ερευνητή πεδίου, επέλεξε τον **Edmond Edmont**
- μια μυθική φιγούρα, στο χώρο της διαλεκτολογίας
- Μπακάλης στο επάγγελμα, διέθετε εξαιρετική ικανότητα στο να αντιλαμβάνεται λεπτές φωνολογικές διακρίσεις.
- Αφού εκπαιδεύτηκε στο σύστημα μεταγραφής «**human transcribing machine**»
- μεταξύ 1896-1900 ταξίδεψε **στη γαλλική επαρχία με ποδήλατο**
- και συγκέντρωσε **700 συντεντεύξεις από 639 διαφορετικές τοποθεσίες**

EDMOND EDMONT

- Δεν διαθέτουμε σαφείς πληροφορίες για τον τρόπο επιλογής των πληροφορητών
- ωστόσο γνωρίζουμε ότι **από τους 700 πληροφορητές, μόνο οι 60 ήταν γυναίκες, και μόνο οι 200 με κάποια στοιχειώδη μόρφωση**
- Ο Edmont έστειλε τα ευρήματά του στον **Gilliéron** και τους συνεργάτες του με αποτέλεσμα η πρώτη δημοσίευση να ξεκινήσει το 1902 ενώ ο δέκατος τρίτος και τελευταίος τόμος του *Atlas linguistique de la France* (ALF) δημοσιεύτηκε το 1910.

<δημοσιεύσεις: 1^{ος} τόμος → 1902, 13^{ος} τόμος → 1910>

ΕΠΟΜΕΝΕΣ ΕΡΕΥΝΕΣ

- Το πρόγραμμα του **Gilliéron** άσκησε σημαντική επιρροή και υπήρξε υπόδειγμα για πολλές έρευνες που ακολούθησαν τόσο λόγω της αποτελεσματικότητάς του όσο και για την ποιότητα των ευρημάτων.
- Οι φοιτητές του **Gilliéron**, **Karl Jaberg** και **Jacob Jud**, μετά την ολοκλήρωση του προγράμματους στη Γαλλία **διευθύνουν το δικό τους πρόγραμμα για τις ιταλικές διαλέκτους** της Ιταλίας και της νότιας Ελβετίας (1931-1940)
- Ο **Gilliéron** **συνδέεται με εθνικές διαλεκτικές έρευνες** στην Ισπανία, στη Ρουμανία, στην Αγγλία και με πολλές περιφερειακές έρευνες στην Ευρώπη.

ΕΠΟΜΕΝΕΣ ΕΡΕΥΝΕΣ

- **Ο Γλωσσικός Άτλας των Ηνωμένων Πολιτειών και του Καναδά** (LAUSC- Linguistic Atlas of the United States and Canada) χρηματοδοτείται το 1930 και ξεκινάει εργασίες, η περιοχή χωρίστηκε σε περιφέρειες με την κάθε περιφέρεια να αποτελεί ένα αυτόνομο πρόγραμμα. Τον γενικό συντονισμό ανέλαβε ο **Hans Kurath**, ο οποίος ήταν υπεύθυνος στην περιφέρεια της Νέας Αγγλίας
- Δημοσιεύσεις: *Γλωσσικός Άτλας της Νέας Αγγλίας* (1939-1943), *Λεξική Γεωγραφία των Ηνωμένων Πολιτειών* (1949), *Γλωσσικός Άτλας των Άνω Μεσοδυτικών Πολιτειών* (1973-1976), *Γλωσσικός Άτλας των Πολιτειών του Κόλπου* με επικεφαλής τον **Lee Pederson** (1986-1996)

ΕΠΟΜΕΝΕΣ ΕΡΕΥΝΕΣ

- **Η Καταγραφή των Αγγλικών Διαλέκτων** (Survey of English Dialects) με συντονιστές τους Eugen Dieth και Harold Orton.
- Το πρόγραμμα εγκαινιάζεται το 1948, η έρευνα πεδίου πραγματοποιείται μεταξύ 1950-1961 και οι δημοσιεύσεις από το 1962-1978.
- Η χώρα χωρίστηκε σε 4 περιφέρειες (βορρά, νότο, ανατολικά και δυτικά μίντλαντ) και συνολικά διεξήχθησαν 313 συντεύξεις, οι οποίες βασίστηκαν σε ένα μακροσκελές ερωτηματολόγιο 1.200 λέξεων περίπου.
- Πέρα από την έκδοση χαρτών, ο Orton αποφάσισε να ενσωματώσει έναν ολοκληρωμένο κατάλογο με τις απαντήσεις των πληροφορητών.

ΠΟΡΕΙΑ ΔΙΑΛΕΚΤΙΚΗΣ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ

- Η διαλεκτική γεωγραφία γνωρίζει ανάπτυξη κατά το πρώτο μισό του 20ού αι., καθώς η έκδοση της έρευνας του **Gilliéron** και η αναγνώριση της αξίας του έργου του **Wenker** πυροδοτούν νέα προγράμματα.
- Στις ενδιάμεσες δεκαετίες παρατηρείται κάμψη και στασιμότητα. Μια από τις ελάχιστες εξαιρέσεις ήταν η Καταγραφή των Σκοτσέζικων Διαλέκτων που ξεκίνησε το 1952.

ΠΟΡΕΙΑ ΔΙΑΛΕΚΤΙΚΗΣ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ

- **Επανάκαμψη του κλάδου** σημειώνεται κατά τη δεκαετία του 1980, όταν σημαντικά περιφερειακά προγράμματα πραγματοποιούνται σε **Ισπανία, Γαλλία, Μεξικό, Κανάρια Νησιά**
- Ο λόγος επανάκαμψης είναι διττός: αφενός η τεχνολογική ανάπτυξη συμβάλλει στη γρήγορη κωδικοποίηση και παρουσίαση των ευρημάτων και αφετέρου η ανάπτυξη του κλάδου της κοινωνιογλωσσολογίας προσφέρει ένα κατάλληλο θεωρητικό πλαίσιο για την επιστημονική εξέταση της ποικιλότητας.

ΜΕΘΟΔΟΙ ΔΙΑΛΕΚΤΙΚΗΣ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ

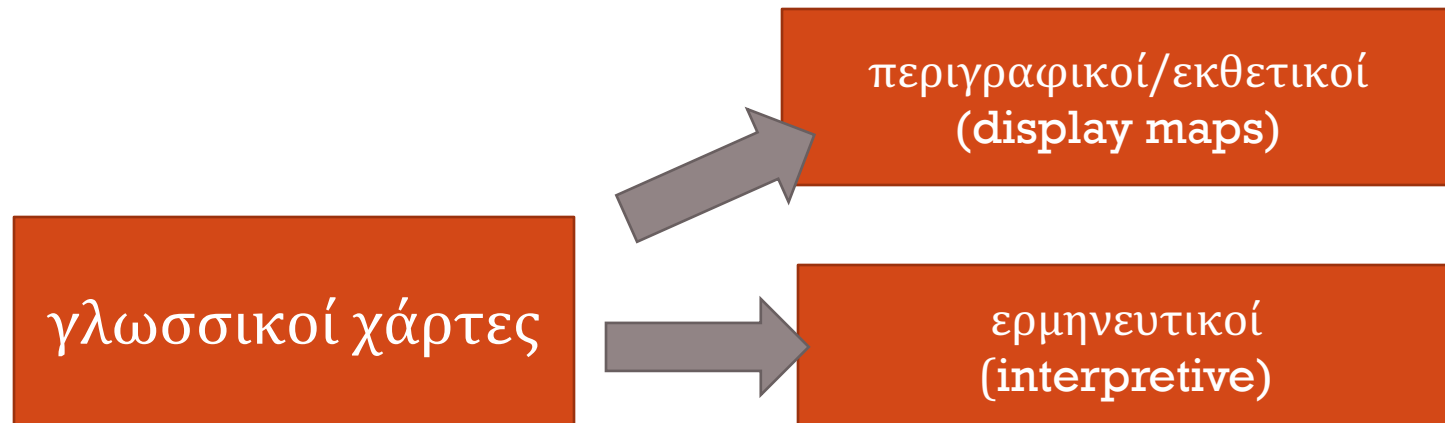
ΓΛΩΣΣΙΚΟΙ ΧΑΡΤΕΣ / ΑΤΛΑΝΤΕΣ

- Μετά την ολοκλήρωση των συνεντεύξεων και την καταγραφή των απαντήσεων, επιλέγονται τα γλωσσικά στοιχεία (τα πιο σημαντικά) που εμφανίζουν **διαλεκτική ποικιλία** και αποτυπώνονται πάνω σε χάρτη
- κάθε έκδοση (γλωσσικός άτλας) → αποτελείται από ένα σύνολο χαρτών της συγκεκριμένης περιοχής, με έναν χάρτη για κάθε γλωσσικό στοιχείο που αντιστοιχεί σε διαλεκτική ποικιλία
- μπορεί να περιλαμβάνει **φωνητικά, λεξιλογικά ή/και μορφολογικά** στοιχεία
- στόχος → **εντοπισμός περιοχών χρήσης** του κάθε γλωσσικού στοιχείου

ΓΛΩΣΣΙΚΟΙ ΧΑΡΤΕΣ / ΑΤΛΑΝΤΕΣ

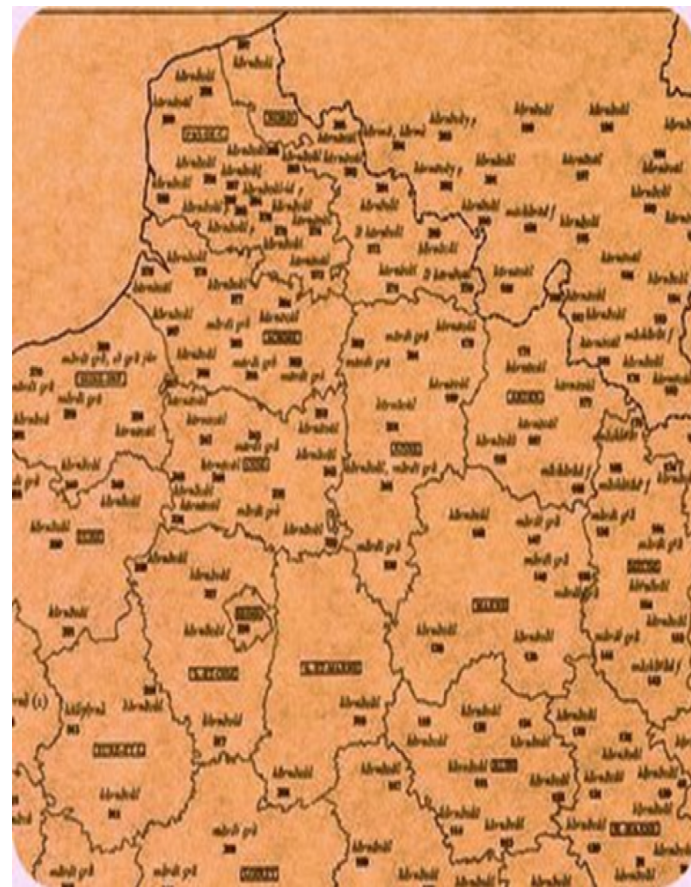
Είδη χαρτών

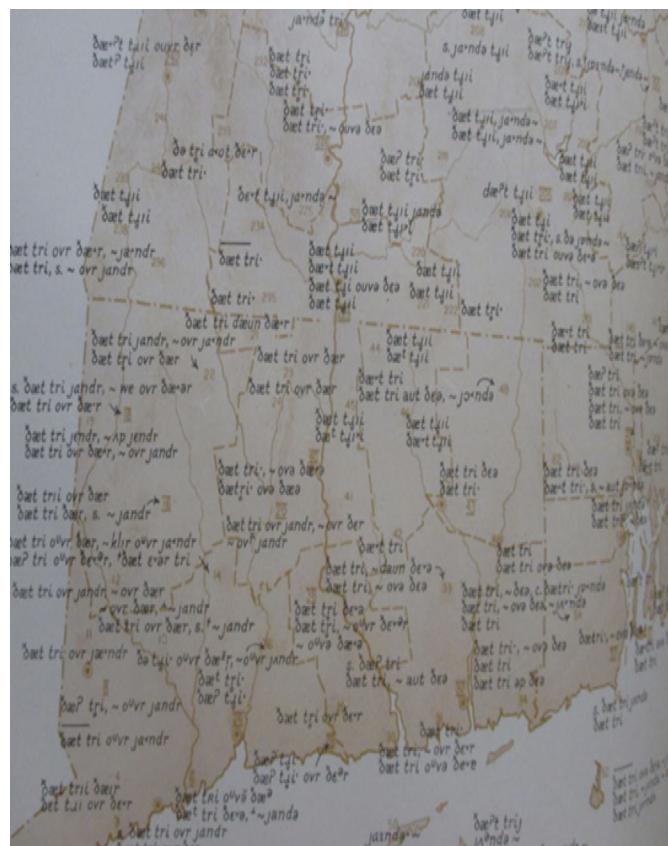

ATLAS LINGUISTIQUE DE LA FRANCE

Παραδείγματα περιγραφικών χαρτών

Γλωσσικός Άτλας της Γαλλίας

ΓΛΩΣΣΙΚΟΙ ΧΑΡΤΕΣ / ΑΤΛΑΝΤΕΣ

- **ερμηνευτικοί χάρτες:** ερμηνεύουν δεδομένα
- δείχνοντας την κατανομή των κυρίαρχων πραγματώσεων από περιοχή σε περιοχή, πρόκειται δηλαδή για αναπαράσταση κυρίαρχων απαντήσεων και της κατανομής τους
- εμφανίζονται κυρίως **σε δευτερογενείς έρευνες** που αφορούν την ανάπτυξη ενός συγκεκριμένου θέματος
- βασίζονται σε περιγραφικούς/εκθετικούς γλωσσικούς χάρτες
- κωδικοποιούν μικρή ποσότητα πληροφορίας
- επιχειρούν έναν πιο **γενικό απολογισμό**, εντοπίζουν γενικότερες τάσεις,
- παραλείπουν πιο σπάνιους γλωσσικούς τύπους, συνδυάζουν παρεμφερείς τύπους, κατηγοριοποιούν σε ευρύτερες ομάδες και αναδεικνύουν περιοχές που κυριαρχεί μια συγκεκριμένη κατηγορία

Παράδειγμα ερμηνευτικού χάρτη

Map 2-2. Interpretive map for 'new' (Olsen and Wright 1974: map 37)

ΓΛΩΣΣΙΚΟΣ ΑΤΛΑΣ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

N. ΚΟΝΤΟΣΟΠΟΥΛΟΣ

επεξηγήσεις συμβόλων

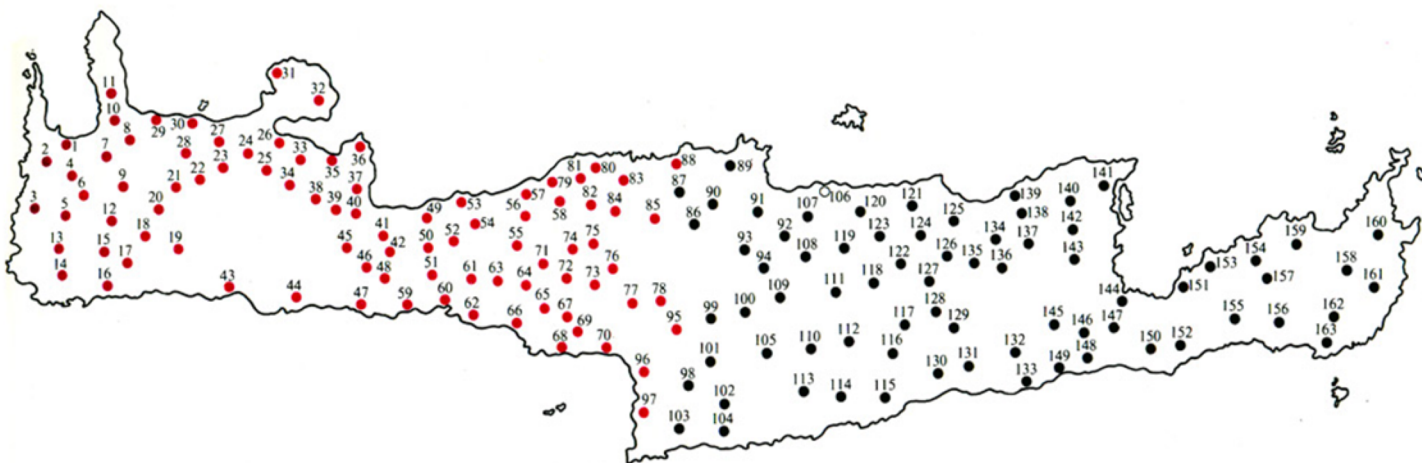
- τους όρους αυτούς τους κατέγραψα με την ακροαματική μέθοδο, δηλ. όπως τους εντόπιζα στον αβίαστο λόγο των διαλεκτόφωνων. Πρόκειται για λέξεις που απαντούν πολύ συχνά στην καθημερινή ομιλία
- οι έννοιες που δεν συνοδεύονται με κανένα από τα παραπάνω σύμβολα είναι εκείνες, στις οποίες έλαβα την διαλεκτική λέξη ύστερα από περιγραφή του ζητούμενου

ΓΛΩΣΣΙΚΟΣ ΑΤΛΑΣ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

N. ΚΟΝΤΟΣΟΠΟΥΛΟΣ

ΚΟΤΤΑ
poule

● ornitha

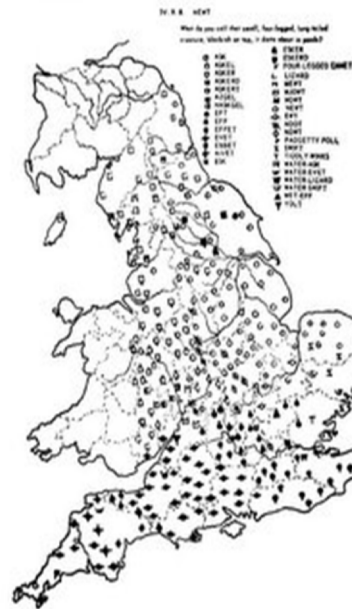
● ortha

○ pulla

ΓΛΩΣΣΙΚΟΙ ΧΑΡΤΕΣ

Dialect geography

Map 2-1. Display map for 'mink' (Olsen 1960: 343)

Dialect geography

Map 2-2. Interpretive map for 'mink' (Olsen and Wright 1974: map 37)

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΔΙΑΛΕΚΤΩΝ

- <http://lesvos.lmgd.philology.upatras.gr/?q=el/perioxes-raw&idiwma=27>
- <http://achaia.lmgd.philology.upatras.gr/el>

XAPTEΣ

- http://www.tekstlab.uio.no/cambridge_survey/

ΕΠΙΛΟΓΗ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΤΩΝ/ΤΡΙΩΝ

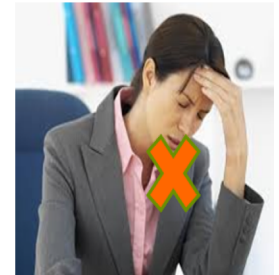
- το βασικότερο κοινό χαρακτηριστικό των προγραμμάτων διαλεκτικής γεωγραφίας είναι ο **τύπος του πληροφορητή**

ΕΠΙΛΟΓΗ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΤΩΝ/ΤΡΙΩΝ

- μη μετακινούμενοι
- μεγάλοι σε ηλικία
- κάτοικοι της επαρχίας
- άνδρες

(Non-mobile, Older, Rural, Males, NORM)

ΕΠΙΛΟΓΗ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΤΩΝ/ΤΡΙΩΝ

- **μόνιμη διανομή** → εγγύηση ότι η ομιλία τους είναι χαρακτηριστική της περιοχής
 - **μεγάλη ηλικία** → διάσωση της ομιλίας μιας περασμένης εποχής (προβιομηχανική εποχή), παλαιότερη μορφή διαλέκτου
 - **επαρχία** → οι αστικές κοινότητες χαρακτηρίζονται από κινητικότητα και ρευστότητα
 - **άντρες** → συμμόρφωση των γυναικών με κοινωνικές και ταξικές προσδοκίες
- ✓ Συνολικά, στόχος ήταν η καταγραφή της «παλαιότερης», «ανόθευτης», «αναλλοίωτης» και «γνήσιας» διαλέκτου.

ΕΠΙΛΟΓΗ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΤΩΝ/ΤΡΙΩΝ

- Ο αρχετυπικός πληροφορητής τύπου **NORM**
- αποτελεί το κυριότερο **σημείο κριτικής της διαλεκτικής γεωγραφίας**

καθώς αφορούσε

- περιορισμένο και **μη αντιπροσωπευτικό δείγμα** πληθυσμού
- πράγμα που οδηγούσε στην καταγραφή μιας περασμένης μορφής γλώσσας, μιας «**γλωσσικής αρχαιολογίας**»

ΠΟΡΕΙΑ ΔΙΑΛΕΚΤΙΚΗΣ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ

- **ανάπτυξη** κατά το πρώτο μισό του 20ού αι.
- **ύφεση** τις ενδιάμεσες δεκαετίες
- **επανάκαμψη** από τη δεκαετία του 1980
(περιφερειακά προγράμματα σε Ισπανία, Γαλλία,
Μεξικό, Κανάρια Νησιά κ.λπ.)

ΠΟΡΕΙΑ ΔΙΑΛΕΚΤΙΚΗΣ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ

λόγοι επανάκαμψης

- η **τεχνολογική ανάπτυξη** συμβάλλουν στη
γρήγορη κωδικοποίηση των ευρημάτων
- η **ανάπτυξη της κοινωνιογλωσσολογίας**
προσέφερε ένα κατάλληλο θεωρητικό
πλαίσιο για την επιστημονική
εξέταση της ποικιλότητας

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

- Ήδη όπως είδαμε από τις απαρχές της διαλεκτικής γεωγραφίας...
- οι συνεντεύξεις βασίζονταν σε **ερωτηματολόγια**
- οι συνεντεύξεις μπορεί να πραγματοποιούνταν από διαφορετικούς ερευνητές και σε διαφορετικές κάθε φορά συνθήκες, βασίζονταν σε έναν...
- **κοινός πυρήνας γλωσσικών δεδομένων** → επιτρέπει τη **συγκρισιμότητα των αποτελεσμάτων**

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

Μια βασική διάκριση των ερωτηματολογίων είναι ανάμεσα σε

άμεσα vs έμμεσα

Τα άμεσα ερωτηματολόγια περιλαμβάνουν:

- **άμεσες ερωτήσεις:** *Πώς λέτε το «φλιτζάνι»; Πώς λέτε το «καρναβάλι»;*

(έκανε ο Edmont, αλλά και ο Wenker με το ταχυδρομικό ερωτηματολόγιο του, αφού οι πληροφορητές είχαν στη διάθεσή τους τον γραπτό επίσημο τύπο των λέξεων)

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

Μια βασική διάκριση των **ερωτηματολογίων** είναι ανάμεσα σε

άμεσα vs έμμεσα

Τα έμμεσα ερωτηματολόγια περιλαμβάνουν:

- **έμμεσες ερωτήσεις:**

Τι είναι αυτό; δείχνοντας ένα φλιτζάνι

Μετρήστε...

(ζητώντας από τους πληροφορητές να μετρήσουν από το 40 ως το 60 αν ήθελαν να καταγράψουν τη λέξη «πενήντα»)

- Τα έμμεσα ερωτηματολόγια αποτελούν καινοτομία στην έρευνα των **Jaberg** και **Jud** για τις ιταλικές διαλέκτους. Εδώ οι ερευνητές επιχειρούν να εκμαιεύσουν πιο φυσικές απαντήσεις

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

- Τα ερωτηματολόγια μπορούν να χωριστούν σε
επίσημα vs **ανεπίσημα**
- **Επίσημα/τυπικά:** είναι τα ερωτηματολόγια τα οποία περιλαμβάνουν προκαθορισμένες διατυπώσεις για την απόσπαση πληροφορίας. → **Άγγλοι**
- **Ανεπίσημα/μη τυπικά:** είναι τα ερωτηματολόγια που δίνουν την ελευθερία στον ερευνητή να κατευθύνει τη συνέντευξη με τον τρόπο που θέλει αρκεί να αποσπάσει την επιθυμητή πληροφορία. → **Αμερικάνοι**
- Η έρευνα των αγγλικών διαλέκτων ακολούθησε τα επίσημα/τυπικά ερωτηματολόγια ενώ για τις αμερικανικές τα ανεπίσημα/μη τυπικά.

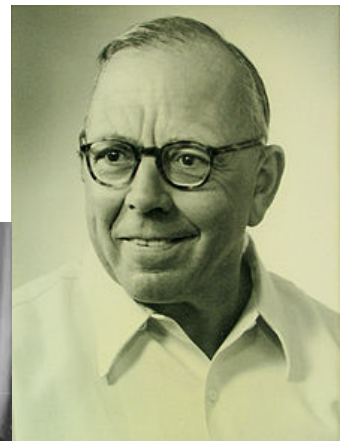

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

- *Καταγραφή Αγγλικών Διαλέκτων (Survey of English Dialects)* από τους **Eugen Dieth** και **Harold Orton**, 1948, χωρισμός σε 4 περιφέρειες, δημοσιεύσεις 1962-1978, 313 συνεντεύξεις, στόχος 1.200 λέξεις,

όχι μόνο έκδοση χαρτών αλλά και ενός ολοκληρωμένου καταλόγου

με τις απαντήσεις των πληροφορητών/τριών

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

Οι **Dieth** και **Orton** (Καταγραφή Αγγλικών Διαλέκτων) επιχειρώντας να ταξινομήσουν τις έμμεσες ερωτήσεις καταλήγουν σε δύο βασικές κατηγορίες

ερωτήσεις ονομασίας

- απλές
- ερωτήσεις πολλαπλών απαντήσεων
- αντίστροφες ερωτήσεις

ερωτήσεις συμπλήρωσης

- απλές
- μετατροπής

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

- Ερωτήσεις ονομασίας

απλές ερωτήσεις μερικής αγνοίας (τι, πού, πώς, πότε, γιατί)

σύντομη απάντηση συνήθως μονολεκτική

π.χ. *Τι λες σε κάποιον που χτυπάει την πόρτα σου, αν θέλεις να μπει; («περάστε»)*

[Δείχνοντας μια άδεια τσέπη] *Τι έχω μέσα στην τσέπη μου; («τίποτα»)*

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

- **ερώτηση πολλαπλών απαντήσεων:** διατύπωση ενός προβλήματος που επιδέχεται περισσότερες από μία λέξη ως απάντηση

π.χ. *Τι μπορείς να φτιάξεις με το γάλα;*

Με ποιον τρόπο ξεχωρίζουν τα πρόβατά σου;

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

- **αντίστροφες ερωτήσεις:** στόχος ένας συγκεκριμένος τύπος λέξης κάνοντας τον πληροφορητή να μιλήσει εκτενέστερα για αυτή

π.χ. *Σε τι χρησιμοποιείται ο αχυρώνας και πού βρίσκεται;*

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

- **Ερωτήσεις συμπλήρωσης**, περιέχουν ένα κενό που πρέπει να συμπληρωθεί

π.χ. *Για να γίνει γλυκό το τσάι, βάζεις...*

Το κάρβουνο βγαίνει στα ορυχεία,

ενώ η πέτρα στα...

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

- υποκατηγορία ερωτήσεων συμπλήρωσης: **ερωτήσεις μετατροπής**, συμπλήρωσης μιας σειράς προτάσεων

π.χ. *Ο ράφτης είναι ένας άνδρας που... κουστούμια.*

*Πηγαίνεις στον ράφτη και του ζητάς να... ένα
κουστούμι.*

Μπορώ να πω: «Ωραίο κοστούμι φοράς. Ποιος στο... ;»

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

Γενικότερα...

- προτιμώνται οι έμμεσες ερωτήσεις
- το βασικό μειονέκτημα, ωστόσο, ήταν ότι απαιτούνταν περισσότερος χρόνος για τις συνεντεύξεις
- π.χ. για τον Γλωσσικό άτλαντα των ΗΠΑ και Καναδά,
ερωτηματολόγιο **700 λέξεων**

απαιτούσε **→12 ώρες** με κάθε ομιλητή

και στο πρόγραμμα:

καταγραφής Αγγλικών Διαλέκτων

ερωτηματολόγιο **1200 λέξεων**

→ 20-24 ώρες

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

- Το ερωτηματολόγιο οργανώνεται σε **σημασιολογικά πεδία**, θεματικές περιοχές όπως οι τεχνικές καλλιέργειας, η χλώριδα και η πανίδα, ο καιρός, οι κοινωνικές δραστηριότητες, οι οικογενειακές σχέσεις κ.λπ. προκειμένου οι πληροφορητές να εστιάσουν στη σημασιολογική βάση και όχι στη μορφή των απαντήσεων.

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

κριτική

Κεντρικό σημείο κριτικής των ερωτηματολογίων ήταν:

- **το σχετικά επίσημο, προσεγμένο ύφος των ομιλητών**
- **η σχέση μεταξύ ερευνητών & πληροφορητών** που δεν επέτρεπε την καλλιέργεια ενός χαλαρού, ανεπίσημου κλίματος
- **αρκετές ερωτήσεις ασήμαντες/προφανείς** (π.χ. *Τι σε κάνει να ιδρώνεις; / Ποια είναι τα δύο σημαντικότερα μέλη της οικογένειας;*), πράγμα που προσέδιδε στη συνέντευξη διεκπεραιωτικό χαρακτήρα.
- **χρονοβόρα διαδικασία**

T H E
E N D

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Chambers, K.J. & P. Trudgill, 2011. *Διαλεκτολογία*. Μτφρ: Στέλλα Λαμπροπούλου, Επιμέλεια: Δημήτρης Παπαζαχαρίου, Αθήνα: εκδ. Πατάκη, σελ. 31-53.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ 4^{ΟΥ} ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

1. Τι αφορά η διαλεκτική γεωγραφία και ποιος είναι ο στόχος της;
2. Με ποιο ζητούμενο ξεκίνησε η μελέτη των διαλέκτων; Πώς καθορίστηκε η πορεία της μέχρι τα μέσα του 20ού αιώνα;
3. Τι ξέρετε για την έρευνα του **Georg Wenker**; Ποια τα πλεονεκτήματα και ποια τα μειονεκτήματα της έρευνάς του;
4. Τι ξέρετε για την έρευνα του **Jules Gillieron**; Πώς διαφοροποιήθηκε από την έρευνα του **Georg Wenker**;
5. Ποια είδη γλωσσικών χαρτών γνωρίζετε;

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ 4^{ΟΥ} ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

6. Ποιος ήταν ο τρόπος επιλογής των πληροφορητών;
7. Πως μπορούμε να κατηγοριοποιήσουμε τα ερωτηματολόγια;
8. Ποιες υποκατηγορίες εμφανίζουν οι ερωτήσεις ονομασίας;
9. Ποια είναι τα θετικά και τα αρνητικά ενός ερωτηματολογίου;

